



Αντίκτυπος της κρίσης στις συνθήκες εργασίας στην Ευρώπη

Περίληψη

Εισαγωγή

Από το 2008 που ξεκίνησε, η οικονομική κρίση έπληξε σοβαρά την ευρωπαϊκή οικονομία και τις αγορές εργασίας, επηρεάζοντας, μεταξύ άλλων, και τις συνθήκες εργασίας. Η παρούσα μελέτη διερευνά τον αντίκτυπο της κρίσης στις συνθήκες εργασίας στην Ευρώπη, βασιζόμενη σε εκθέσεις εθνικών εμπειρογνομώνων, διεθνή στοιχεία και συγκριτικές μελέτες. Αξιοποιώντας στοιχεία που καλύπτουν την περίοδο της κρίσης μέχρι τα μέσα του 2012, η μελέτη έδωσε έμφαση στον εντοπισμό των τάσεων που επικρατούν σε εθνικό επίπεδο στα κράτη μέλη της ΕΕ και τη Νορβηγία όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίον μεταβάλλεται σταδιακά η αγορά εργασίας. Στο πλαίσιο της μελέτης, έγινε συγκριτική εξέταση των πληροφοριών που αφορούσαν τις επιπτώσεις της κρίσης σε κάθε χώρα και αναδείχθηκαν οι σχέσεις μεταξύ των μεταρρυθμίσεων πολιτικής ή των μέτρων λιτότητας και των αλλαγών στις συνθήκες εργασίας και απασχόλησης.

Η έκθεση εντάσσεται στο πλαίσιο ενός ευρύτερου έργου που υλοποιεί το Eurofound, το οποίο περιλαμβάνει την παρούσα έκθεση που βασίζεται σε συνεισφορές του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου των Συνθηκών Εργασίας (EWCO), έκθεση του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου των Εργασιακών Σχέσεων (EIRO), ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και έκθεση επισκόπησης για το σύνολο του έργου.

Πλαίσιο πολιτικής

Η βελτίωση της ποιότητας και των συνθηκών εργασίας είναι σημαντική, όχι μόνο για τους ίδιους τους εργαζόμενους, αλλά και για την αύξηση της παραγωγικότητας και της απασχόλησης σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση και για την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Με δεδομένους τους φιλόδοξους στόχους της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, καθώς και για περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας, επιβάλλεται η παρακολούθηση του τρόπου μεταβολής των συνθηκών εργασίας στο τρέχον οικονομικό περιβάλλον.

Βασικά πορίσματα

Η κρίση προκάλεσε σημαντική οικονομική ύφεση σε ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ με τεράστιες απώλειες θέσεων εργασίας, αναγκάζοντας έτσι ορισμένες χώρες να εφαρμόσουν ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις που επηρέασαν τις συνθήκες εργασίας και απασχόλησης.

Συνθήκες απασχόλησης

Τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης των εργαζομένων άλλαξαν σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες κατά τη διάρκεια της κρίσης, όχι όμως με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις περιπτώσεις. Οι τάσεις όσον αφορά την προσωρινή απασχόληση διαφέρουν μεταξύ των χωρών και, σε κάποιο βαθμό, εξαρτώνται από το πόσο σημαντικός ήταν αυτός ο τύπος απασχόλησης πριν από την κρίση. Οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου σημείωσαν κάμψη σε χώρες, όπως η Ισπανία, στις οποίες καταγραφόταν παλαιότερα μεγάλο ποσοστό αυτών των συμβάσεων. Σε άλλες χώρες, όπως η Ιρλανδία και ορισμένα κράτη μέλη της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, όπου οι αλλαγές στην εργατική νομοθεσία ενθάρρυναν τη χρήση προσωρινών συμβάσεων εργασίας, αυξήθηκε το ποσοστό των συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου. Αυξήθηκε επίσης η αναγκαστική προσωρινή και μερική απασχόληση, ιδίως σε χώρες που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση, όπως η Ιρλανδία και η Ισπανία. Από τα στοιχεία προκύπτει επίσης χαμηλότερη κινητικότητα στην εργασία, μεταβολή των μεταναστευτικών προτύπων σε ορισμένες χώρες του Νότου, καθώς και αύξηση της άτυπης εργασίας σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης όπως η Βουλγαρία και η Λετονία.

Εργασιακή ανασφάλεια

Παρατηρείται επίσης αύξηση της εργασιακής ανασφάλειας, σε συνδυασμό με υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, με το νέο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο και με το ενδεχόμενο οι αλλαγές στην εργατική νομοθεσία να εξασθένησαν την προστασία της απασχόλησης (κάτι το οποίο θα πρέπει, πάντως, να επιβεβαιωθεί από μελέτες). Ο αριθμός των εργαζομένων που φοβούνται ότι ενδέχεται να χάσουν την εργασία τους αυξήθηκε στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, με τη Σλοβενία, την Ελλάδα και την Κύπρο να καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις. Ακολουθούν η Ιρλανδία, η Λετονία, η Τσεχική Δημοκρατία, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Σλοβακία και η Ιταλία. Αυτή η αυξητική τάση της εργασιακής ανασφάλειας είναι λιγότερο έντονη στις σκανδιναβικές χώρες, όπως και στη Δανία όπου το ποσοστό απασχόλησης διπλασιάστηκε την περίοδο 2007- 2011, κατά πάσα πιθανότητα λόγω του μοντέλου «ευελισφάλειας» που εφαρμόστηκε.

Χρόνος εργασίας

Ύστερα από μια γενική μείωση του μέσου εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας την περίοδο 2007-

2009, η τάση μεταβλήθηκε την περίοδο 2010-2012, γεγονός που οφειλόταν, εν μέρει, στην εφαρμογή συστημάτων εργασίας μειωμένου χρόνου ή μερικής συνταξιοδότησης σε αρκετές χώρες και στον περιορισμό της δραστηριότητας σε ορισμένους οικονομικούς τομείς κατά την πρώτη περίοδο της κρίσης. Σε ορισμένες χώρες, όπως η Ουγγαρία, η Πορτογαλία και η Ρουμανία, εφαρμόστηκαν μεταρρυθμίσεις που διευκόλυναν την εφαρμογή «διευρυνόμενου ωραρίου εργασίας», οι οποίες όμως δεν φαίνεται να επέφεραν αλλαγές στις τάσεις όσον αφορά τον χρόνο εργασίας μέχρι το 2012. Αξιοσημείωτη είναι επίσης σε διάφορες χώρες η μείωση του χρόνου υπερωριακής εργασίας και η αύξηση των μη αμειβόμενων υπερωριών.

Αύξηση του ρυθμού εργασίας και εργασιακή αυτονομία

Στις χώρες της Ευρώπης που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, καταγράφηκε αύξηση του ρυθμού εργασίας. Τα στοιχεία που συνηγορούν υπέρ της εν λόγω τάσης συνδέονται μάλιστα με συγκεκριμένους παράγοντες που άπτονται της κρίσης, όπως ο κίνδυνος ανεργίας, η πίεση ανταγωνισμού, οι περικοπές μισθών και οι αναδιρθρώσεις.

Ο ρυθμός της εργασίας σημείωσε αύξηση στην Ιρλανδία και την Ισπανία, αλλά και σε άλλες χώρες της ΕΕ, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο. Στις περισσότερες χώρες για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, αυξήθηκαν επίσης τα αναφερόμενα επίπεδα άγχους, γεγονός που μπορεί να συνδέεται με τους ακόλουθους παράγοντες:

- αύξηση της εργασιακής ανασφάλειας
- εντατικοποίηση του ρυθμού εργασίας σε ορισμένα περιβάλλοντα και χώρες
- κάμψη της κινητικότητας ή αναγκαστική μερική και προσωρινή απασχόληση.

Τα αυξανόμενα επίπεδα αυτονομίας σε ορισμένες χώρες χρήζουν, πάντως, περαιτέρω διερεύνησης, καθώς είναι πιθανό η συνολική μεγαλύτερη αυτονομία να μην είναι σε θέση να αντισταθμίσει τα υψηλότερα επίπεδα του ρυθμού εργασίας σε ορισμένες χώρες.

Σε πολλές χώρες για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες, όπως η Τσεχική Δημοκρατία, η Δανία, η Ιταλία, η Πορτογαλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, αυξήθηκαν επίσης τα κρούσματα βίας και παρενόχλησης στον χώρο εργασίας, γεγονός που ενδέχεται να συνδέεται, σε κάποιο βαθμό, με την κρίση, ιδίως σε επιχειρήσεις που προβαίνουν σε αναδιάρθρωση.

Επιπτώσεις για την υγεία και την ευημερία των εργαζομένων

Οι μελέτες επιβεβαιώνουν ότι τα υψηλότερα επίπεδα εργασιακής ανασφάλειας, ιδίως σε περιόδους κρίσης, οδηγούν σε μείωση των επιπέδων ευημερίας. Από την παρούσα μελέτη προκύπτουν στοιχεία τα οποία καταδεικνύουν ότι κλονίστηκε η ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής κατά τη διάρκεια της τρέχουσας κρίσης στην Ιρλανδία και την Ισπανία, αλλά επίσης και σε χώρες όπως η Αυστρία, η Γερμανία και η Σουηδία, όπου οι επιπτώσεις της κρίσης δεν ήταν τόσο έντονες.

Σε ορισμένους δείκτες καταγράφηκαν θετικές αλλαγές. Παρατηρούνται μικρές αυξήσεις των επιπέδων ικανοποίησης από την εργασία, ακόμη και σε χώρες που επηρεάστηκαν σοβαρά από την κρίση, όπως η Εσθονία, η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Ιρλανδία. Όπως φαίνεται, ο αρνητικός αντίκτυπος της αύξησης της εργασιακής ανασφάλειας αντισταθμίζεται από την ασφάλεια που αισθάνονται τα άτομα ότι έχουν (ακόμη) την εργασία τους. Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες μειώθηκαν τα ποσοστά ατυχημάτων, ιδίως κατά την περίοδο 2008-2009, με εξαίρεση την Ιρλανδία και την Πορτογαλία. Ωστόσο, την περίοδο 2009-2010, σημείωσαν εκ νέου αύξηση σε ορισμένες χώρες, γεγονός που ενδέχεται να οφείλεται σε πιθανή μείωση της εργασιακής δραστηριότητας στην αρχή της κρίσης σε συνδυασμό με την παραμονή στην εργασία περισσότερων έμπειρων εργαζομένων. Τα στοιχεία για τις τάσεις σχετικά με τις επαγγελματικές ασθένειες είναι ανάμεικτα. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, καταγράφονται υψηλότερα ποσοστά αυτοκτονιών στην Ελλάδα, η οποία επλήγη έντονα από την κρίση.

Σε γενικές γραμμές, καταγράφεται μείωση των ποσοστών απουσιασμού στις περισσότερες χώρες η οποία σε ορισμένες εξ αυτών (όπως η Εσθονία, η Ιταλία, η Λιθουανία, η Νορβηγία και η Πορτογαλία) οφείλεται ενδεχομένως στη θέσπιση αυστηρότερων κανόνων παροχής επιδομάτων ασθενείας.

Δείκτες πολιτικής

Η θέσπιση ή η επέκταση μέτρων εργασίας μειωμένου χρόνου συνέβαλε θετικά στην αντιμετώπιση του αρχικού σοκ που προκάλεσε η κρίση στην απασχόληση σε αρκετές χώρες. Στη συνέχεια, πολλές χώρες εστίασαν σε νέα μέτρα απασχόλησης με στόχο την επιστροφή των ανέργων στην εργασία, σε μειώσεις μισθών με στόχο την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και, επίσης, στην κατάρτιση. Θα πρέπει να συνεχιστούν οι προσπάθειες ενίσχυσης της απασχολησιμότητας των εργαζομένων χαμηλής ειδίκευσης και των νέων.

Η οικονομική ύφεση και οι μεταρρυθμίσεις της εργατικής νομοθεσίας είναι πιθανό να συνέβαλαν όχι μόνο στη μεταβολή των συνθηκών απασχόλησης, αλλά και στην αλλαγή της ποιότητας της εργασίας. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις επιπτώσεις που ενδέχεται να έχουν οι αλλαγές αυτές στους στόχους που έχει θέσει επί του παρόντος η ΕΕ για βιώσιμη εργασία και παράταση του εργασιακού βίου (π.χ., έμμεσες ή άμεσες μεταβολές των επιπέδων ευελιξίας, εργασιακή ασφάλεια, ικανοποίηση από την εργασία και ευημερία).

Σε επίπεδο χώρων εργασίας, οι κοινωνικοί εταίροι θα πρέπει να εστιάσουν στον εκ νέου σχεδιασμό της εργασίας με γνώμονα να βοηθήσουν τους εργαζόμενους να καταπολεμήσουν τις αρνητικές ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της επίταξης της εργασιακής ανασφάλειας, της αύξησης του ρυθμού εργασίας, της αναγκαστικής εργασίας και της άτυπης απασχόλησης που συνδέονται με την κρίση.

Περισσότερες πληροφορίες

Η έκθεση «Impact of the crisis on working conditions in Europe» (Αντίκτυπος της κρίσης στις συνθήκες εργασίας στην Ευρώπη) διατίθεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn1212025s/index.htm>

Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να επικοινωνείτε με τον Oscar Vargas, Υπεύθυνο έργου, στη διεύθυνση: ova@eurofound.europa.eu